

Mezővári a múlt, jelen és jövő szentháromságában

Amiről az írások beszélnek

Mezővári (Vári) a Borzsa és a Tisza összefolyásának szögletében épült, a maradványaiban ma is felismerhető földvár mellett, melyet Borsova váraként emlegetnek a történészek. Anonymus *Gesta Ungarorum* című krónikája szerint a honfoglalás idején Szalán bolgár vezér katonái tartották megszállva Borsova várát, s azt a honfoglalók háromnapos ostrommal elfoglalták, lerombolták, a foglyul ejtett népet pedig Hung várába, azaz Ungvárra kísérték.

A magyar államszervezés korai szakaszában Borsova vára megyei és egyházi központ lett. Az a közigazgatási területi egység, amely itt a X. században kialakult, Györffy György történész szerint jóval nagyobb volt a későbbi – a tatárjárás után létrejött – Bereg megyénél, mivel Csap és Vásárosnamény között áterjedt a Tisza nyugati oldalára, s magában foglalta a későbbi Szabolcs megye északkeleti részét is. Borsova várát Szent István királyunk tette megyeszékhellyé, aki a határvármegyék központjait általában nem a régi nemzetségi központban, hanem a megyék valamely kivezető főútvonala mellett választotta meg.

A tatárjárás idején a várat megsemmisítették, s valószínűleg köveiből épült a szász iparosok és mesterek által újjáélesztett község első temploma. A IV. Béla által szorgalmazott szász telepítések által Vári nemcsak demográfiaiban, de

A borsovai földvár helye a Borzsa folyó torkolatánál

gazdaságilag is meg tudott újulni. A viszonylag fejlett mezőgazdasági termelés, a Borzsa folyó gyors folyású vizének energiáját kihasználó malomipar, a szász telepesek által meghonosított kézműipar és ennek nyomán fellendülő kereskedelem által a település újból virágzásnak indult, s a XIV. sz. közepén *oppidium*má, azaz városi rangra emelkedett. 1354-ben Erzsébet királyné, Nagy Lajos király beleegyezésével, a község polgárait és vendégeit (*cives et hospites nostri de Vári*) oly szabadalmakkal ruházta fel, amilyenekkel csak Buda és más királyi városok rendelkeztek. Saját bírósága és pallosjoga volt, plébánost szabadon választhatott, polgárai az ország területén vámmentességet élveztek, szántó- és kaszálóföldjeiket, valamint a királyi erdőket szabadon használhatták, a hét első napján vásártartási joggal rendelkeztek, de kiemelt kiváltságnak számított a malomtartás joga is. Jóval később, a XVIII. században, amikor Bereg megyében már nagy számmal működnek az őrlőmalmok, Váriban három „jó”, azaz normálisan működő, és egy „pokol-malom” volt, amelyről megjegyzi az írás, hogy csak esős, viharos időben forgott. E kiváltságokért kötelezettségként a királynénak sertéstizedet, Szent György- és Mihály-napi adóul pedig 21 garassal számítva 200 forintot fizettek. Az így nyert szabadalmak megtették jótékony hatásukat, vonzóvá tették a települést az ügyes kezű, világot járt mesteremberek számára, a vásártartási joggal kapott alkalmak pedig a kereskedők előtt tárták ki Mezővári kapuit.

Ekkor a község Koriatovics Tódor munkácsi herceg uralma alá tartozott, de a későbbi századokban – továbbra is a munkácsi uradalom részeként – még sokáig a kézműipar és a kereskedelem jelentős csomópontja marad. 1446-ban Hunyadi János kormányzó birtokolja Várit, s az említett év februárjában nevezetes látogatást tesz a településen. Ekkor rögzíti íródeákja a munkácsi és a beregszászi szabók latin nyelvű céhszabályzatát. Ebből az okmányból különösen érdekes és értékes adatok kerülnek felszínre, melyek ismeretében csak rácsodálkozni tudunk középkori társadalmi és műveltségi viszonyainkra, melyekben a várakozásokkal ellentétben haladó, felvilágosodott ipari és társadalmi szellemmel találkozunk: *„Ha valaki inast akar megfogadni, két hétnél tovább szegődetlen nem szabad tartani. Az éves inast három évre fogadhatni meg, az inasnak megszegődésében két mesterembereknek kell jelen lenni. Ezeknek illő gazdaskodással tartozik a mesterember, az inas is peniglen ezeknek egy pint borral tartozik... Költ e levél a mi városunkban, Váriban, Szent Dorottya nap utáni negyedik vasárnapon, Crisztus születése után ezer négyszáz negyvenhat esztendőben”*.

1517. március 17-én kelt levélben II. Lajos király Vári előbbi kiváltságait megerősítette, s mert lakosai a gyakori árvizektől hatalmas károkat szenvedtek, felmentette őket a tized- és adófizetéstől.

A XVI. sz. végétől már iskolája volt a községnek, amelyet a református egyház működtetett. Prédikátorainak, nevezetesen Széles Andrásnak köszönhetjük, hogy 1683-tól szinte folyamatosan rendelkezésünkre állnak az „iskola igazgatók” és „tógás deákok”, azaz a tanítók nevei. A ránk maradt írott emlékekből tudjuk, hogy adatai „hiteles forrásokból lettek össze szedve”. Amikor 1649-ben a munkácsi uradalomban összeíratták az iparúzó mesterembereket, Váriban 21 alkalmazott iparosról tesznek említést. 1768-ban viszont, a céhek számbavételekor, Váriban 5 csizmadia, 1 kovács, 1 varga, 4 tímár és 1 lakatos

műveli mesterségét. Alapos okunk van feltételezni, hogy nemcsak a város szükségleteire termeltek, hanem a környező falvak igényeit is ki tudták elégíteni.

1657-ben, amikor II. Rákóczi György a lengyel korona megszerzése végett a svédek oldalán szerencsétlen kimenetelű hadjáratba indult, Lubomirsky lengyel gróf irányításával bosszúálló lengyel hadak törtek be az ország északkeleti vármegyéibe, s ott minden Rákóczi-birtokot, így Várit is kifosztották és felperzseltek. Szülőhazája pusztulásán a névtelenségben maradt krónikásének-szerző így módon kesereg:

*Beregszász és Bereg, Vári és Németi
Édes hazájának csak helyét nézheti.
Mikor felejtheti,
Bizony, az koporsó fedele rekeszti.*

A XVIII. század legelején az egyre erősödő nemzeti elégedetlenség szelei elérik ezt a helységet is. Esze Tamás 1703. május 21-én a tarpai zászlóbontást követően hadak toborzása végett Vári piacterén is kibontotta a nagyságos fejedelemtől kapott zászlót. Nem sokkal később, július 14-én II. Rákóczi Ferenc itt töltötte az éjszakát, s miután a tiszaujlaki-tiszabecsi révnél megverte a császáriakat, innen indult diadallal Vásárosnamény irányába, hogy seregét tovább növelje. Egy 1706-ban keletkezett mustrakönyv szerint a következő vári illetőségű férfiak álltak a fejedelem szolgálatában: Czobor János, Nagy István, Selyei János, Debreceni István, Komáromi István, Szabó István, Dömény György, Borssovai Mihály, Halász Mihály, Borssovai Márton, Nagy János, Kovács András, Gál András, Bedő András, Bereczki István, Bede Károly, Lakatos György, Mészáros Tamás, Bakó Sámuel, Jakab György, Mester Márton, Kapcsos János, Buday Ferenc, Pataky Pál, Csiszár Ferenc, Hegedűs István, Ilyés János és még számos név olvasható a listán az életkor, a családi állapot, valamint a katonai egység feltüntetése mellett.

1716-ban Moldován és Erdélyen át krími tatárok törtek a vidékre. Váriból nemcsak tömérdek ingóságot vittek magukkal, hanem számos embert is rabszűjra fűzve hajtottak el. A tragikus eseményt említve a Széles András-féle iskolakrónika megjegyzi: „A’ nevezett O. Igazgató Úrnak (Bökényi Polák András

– VFL) középső esztendeje gyászos és emlékezetre méltó. A’ Tatárok ugyan is Magyar és Erdély Országba be ütven, ezen Város Lakosainak nagyobb részét szomorú rabságra viték: A Fogjok közt vólt az Ekklesiának akkori Lelki Pásztorja is, és a’ nevezett O. Igazgató Úr: de a’kik másokkal edgyütt, kevés idő múlva meg szabadultak, s Hivataljaikba visszaállítottak.”

A Rákóczi-szabadságharc emléktáblája a templom falán

A történelem vérzivatarai mégsem törték meg a vári lakosok életkedvét. A romokon sokadszor is új fészket rakva megtartották és művelték a természettől nehezen elhódított földet, s megtartatták általa. A földművelés, a régóta hagyományos gyümölcsstermesztés és állattenyésztés mellett, mert a munkácsi uradalomnak állandó szolgáltatásokkal tartoztak, a kézműipar is virágzott a községben. Írott adatok tanúsága szerint a tímárok és a csizmadiák szervezeti és gazdasági érdekeik védelmére már 1676-ban céhalapítási jogot nyertek. Ez idő tájt a paplak, az iskolaház és városház adómentes volt, de három évig adómentességet élvezett minden új lakóház gazdája is.

A töretlen gazdasági felemelkedés egyértelmű jeleként a munkácsi uradalomnak járó évenkénti hűbéri szolgáltatásokat a község a XVIII. század végén 1150 ezüstforinttal megváltotta, s ezt követően csak a szőlőmunkálatokban volt köteles részt venni.

A Tisza és a Borzsa gyakori áradásai miatt 1835-ben a Borzán álló vízimalmokat, mert azok különösen jégzajlásakor erősen akadályozták a víz szabad folyását, a község és a lelkész kárára a hatóságok lebontatták, és a partról elhordatták. Nem sokkal később azonban „...az 1840-dik év Januari 23-kán e' vidék körül nagy vizáradás és szokatlan kártékony jégtorlás volt, annyira, hogy csak nem minden vizi malmokat szétzúzott, s a' várost keresztül folyó Borzsa vizen akkor épült új hidat is egészen mindenestül fogva vissza fele folyva elsepertte”. Ezekben az években, az említett okok miatt láttak hozzá az országos folyamszabályozási tervek keretében a Borzsa torkolati szakaszának a kiegyenesítéséhez, valamint a mellékágak megszüntetéséhez. Ezáltal néhány száz hektár termőföldhöz jutott ugyan a község, de elveszített egy színpompás és gazdag vizes élőhelyet.

Az 1848–49-es forradalmat és szabadságharcot követő általános polgári felemelkedés Váriban is érezte hatását. 1862-ben a községnek 2160 lakosa volt, köztük 60 iparos és kereskedő munkálkodott töretlenül a község gazdasági felemelkedésén. Ekkor többek között 6 kovácsnak, 6 csizmadiának, 4 asztalosnak és 4 szabónak volt itt gondtalan élete, ám a nyolcvanas évektől kezdve a különböző járványos betegségek és egy újabb elszegényedési folyamat kapcsán Váriból is sokan kivándorolnak az Újvilágba. Az 1881-es összeírás szerint a község lakossága 1948 főre csökkent.

Itt született 1847-ben Kepes Gyula orvos, aki az 1872-ben szervezett északi-sarki expedíció tagjaként a Tagethoff nevű hajó orvosa volt, s 1874-ben, a Ferencz József-föld felfedezését követően sok viszontagság után Bécsbe visszatérve Weyprecht Károly kapitány és Payer Gyula hajótiszt társaságában számos kitüntetést és érdemrendet kapott, majd Munkács város képviselő-testülete díszpolgárokká választotta őket.

1848 márciusában a nemzetőrség megalakításával Vári közössége lelkesen csatlakozott Kossuth Lajoshoz, akit külföldi száműzetése idején díszpolgárává választott, s amikor „...a polgárosodott világ a szabadság eltűnt apostolát gyászolta”, Vári népe is leróta kegyeletét a torinói ravatalnál.

Az emlékezeten innen. A XX. század küszöbére érve az összeírók Váriban 523 lakóházat és 2475 lakost vesznek számba. Az ekkor rögzített 293 gazdálkodó telek tulajdonosai közül 65 volt törpebirtokos és 12 a féltelkes gazda,

350 paraszt pedig föld nélküli béresként próbált megélhetést találni. De tény ugyanakkor, hogy 1898-ban a település új iskolaépületet kapott az állami elemi osztályok részére, s hamarosan orvost is kapnak a váriak.

1919 augusztusában a trianoni békeszerződés értelmében a mai Kárpátalja (Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros megyék) csehszlovák megszállás alá kerül. A XX. század harmincas éveinek végén a felmérések szerint úgy a gazdaságban, mint a lakosság számában lassú növekedés tapasztalható: a 646 lakóház 2924 lakosnak ad otthont. Míg a megyeszékhelyek iparosodása egyre erőteljesebb, a község lakosainak megélhetési lehetőségei továbbra is a mezőgazdasági tevékenységre korlátozódnak. Ezzel egyetemben elmondhatjuk, hogy Vári a középkorban létrehozott vonzáskörzetét (Nagymuzsaly, Borzsova, Bene, Oroszi, Csetfalva, Halábor, Badaló, Gecse, Csoma, Macsola) kedvező földrajzi elhelyezkedésénél fogva a továbbiakban is megtartotta. Mindez azt mutatja, hogy a különböző gazdasági hagyományokkal rendelkező kisközösségek – tekintetünk akár a kiségió határain túli remetei, ilosvai, dolhai ruszin települések irányába is – sajátos szimbiózisban éltek egymással, csak Milota, Tiszakóród, Tarpa felé lettek elvágva a személyes kapcsolattartás és az állandó termékcsere, a jól jövedelmező piacozás évszázados útjai. A gyakorlat azonban hamarosan bebizonyította, hogy a határ menti falvak lakossága nem hajlandó elfogadni a hirtelen jött változást. A határőrizet lazasága folytán a mezővári gazdák továbbra is átjártak a Tiszán, hogy megműveljék a Milota és Kóród határában rekedt földeket, virágzásnak indult a csempészet, a legények szokásukhoz híven továbbra is látogatták a túloldali bálákat. Ehhez a hatóságok állandó felügyelete mellett működő rév is kiváló eszköznek bizonyult, amely egészen a szovjet korszak beköszöntéig működött. Az odavezető utat ma is Rév utcának nevezik a váriak, s akadnak még sokan, akik nosztalgiával emlékeznek az akkori időkre. Néhány éve Tiszakóród és Mezővári polgármesterei a lakosság határozott támogatása mellett kérelmezték az illetékes hatóságoknál a rév helyreállítását, a kishatárátkelő megnyitását a két szemben fekvő település között. A kérdést akkoriban az ukrán–magyar kormányközi vegyes bizottság is napirendre tűzte, de az anyagi eszközök hiánya miatt nagyon hamar el is lett felejtve.

A második világháború nemcsak politikai értelemben, hanem gazdaságilag is szétzilálta, bizonytalanná tette a község lakosságát. Miután a Vörös Hadsereg 1944. október 28-án bevonult a településre, a község élére állított vezetéssel azon fáradoztak, hogy a frontról visszatért honvédeket, valamint minden 18 és 50 év közötti férfit munkatáborba küldjenek. 1944. november 18-án a községből 340 ember vonult Beregszászba, majd másnap a szolyvai gyűjtőtáborba. Innen Galíciába, Belorussziába, Grúziába vitte őket sorsuk, a legtöbben azonban a Donyec-medence szénbányáiba kerültek, általában egy vagy két évre, de volt, aki három évet húzott le a kényszermunkatáborban. Ennek a megpróbáltatásnak 189 (!) áldozata lett. De még ezzel sincs vége a Vörös Hadsereg és a szovjet hatóságok megtorló intézkedéseinek. Azokat a fiúkat, akik 1944 őszén nem töltötték még be a 18. életévüket, a katonaköteles életkor elérése után átnevelő intézetekbe irányították, mivel a szovjet hadseregben való szolgálatra még (!) megbízhatatlanok voltak. A rendelkezés minden 1927 és 1938 között született magyar fiút érintett, egészen Sztálin haláláig. Akik megjárták az új rend poklait, vig óráinkban ilyen dalokat énekeltek:

*Díszes Sztalin Jóska, szakadjon rád a nagy ég!
Szegény magyar fiúkkal csonár levest etettél.
Csonár levest, meg tíz deka komiszt egy napra.
Ne csodálkozz, babám, hogy el vagyok hervadva.*

Elképzelni is nehéz, hogy ennyi szenvedés, megpróbáltatás közben és után kik maradtak a községben, kik művelték a gazdátlanul maradt földeket, kiknek kellett gondoskodni a túlélésről. Ez a megtöretett, megfélemlített lakosság már egyáltalán nem tiltakozott, amikor 1948 tavaszán a kolhozba terelték őket.

A Szovjetunió politikai és gazdasági összeomlása után azonban a kolhozrendszer is lassú sorvadásnak indul. A munka és megélhetés nélkül maradt családok férfi tagjai a határon üzemanyag-csempészéssel, vagy a különböző magyarországi építkezéseken keresik a kenyérrevalót.

Ebben a reménytelennek látszó gazdasági helyzetben érte községünk népét az 1998-as novemberi, majd hamarosan a 2001-es márciusi árvíz. A hirtelen, minden előrejelzés és védekezési lehetőség nélkül ránk törő árhullám a község egyharmadát kitevő Palaj nevű falurészt szinte teljesen elpusztította. Az általános reménytelenség küszöbén a magyarországi és ukrainai élelmiszersegélyek, az építkezési költségek állami fedezése, az össznemzeti összefogássá nemesedett segítő szándék visszaadta az elkeseredett emberek hitét az újrakezdésre. 2000-re a romok helyére új, magas vasbeton alapokra épített házak kerültek, s ezek már kiállták a következő, a 2001 tavaszán érkező megpróbáltatást.

A református egyház és temploma

A Beregszász felől, Borzsován át közeledő látogatónak már messziről szemébe szökik a keletelt református templom masszív kőtornya, mely láthatóan magán viseli a középkori építészet stílusjegyeit, gazdagon tagolt, négy fiatornyos sisakja azonban már barokkos ízlésről, az 1795-ös nagy átépítésről tanúskodik, akár csak szószékének és karzatainak műves, gazdagon díszített faragványai. Az írott emlékek tanúsága szerint 1321-ben *Iván* a község lelkésze, aki egyúttal *borsovai főesperes* is. 1333-ban a pápai tized lajstromában *Péterről* tesznek említést, aki 8 garassal vezette az adófizetők névsorát, a következő évben azonban, amikor *Vit János* és *Gáspár Péter* voltak az adó beszédésével megbízott tisztek, már csak 6 garast fizetett. A község ekkor az egri egyházmegyéhez tartozik.

A fentebb már említett Széles András-féle feljegyzések szerint az 1814. esztendőben: „Ezen régi Magyar szabadalmas város 2000 református lakosokat számlál. Más vallású lakosok igen tsekély számúak, alig száz léleknek számíthatók. Hogy a reformátziónak első századában itt is fel derült annak hajnala, a Beregi N. T. Egyházvidék első jegyzőkönyvében nyomára lehet találni: hogy »1595 előtt már virágzó anya Ekklésia volt« – ezt tanúsítja Mágocsi Gáspár-nak, a reformátziónak e tájékon nevezetes pártolójának, s Vári akkori Urának 1575-ben a Moghioroh-zegi (Mogyoró-szegi) malom bírásában a Váriakat megerősítő rendelete.” A kézirat a község templomára és iskolájára vonatkozóan a következő tényeket ajánlja figyelmünkbe: „Régi meg auult Templomának építettéséről s viszontagságairól a régiség homályából semmit kipuhatolni

Mezővári temploma

nem lehet, – hanem az a város mind inkább szaporodott református lakosait be nem fogadhatván egy jelenleg fenn álló csinos alkottatású Templommal megújított, s 1795-ik évben felszenteltetett. Paplaka s iskola háza a Templomtól messzére, a Szurdék uttzában áll, mely alkalmatlanságot érezvén az Egyház, a Város segítő keze hozzá járultával a Templom mellett alkalma-

tos helyet szerzett – hova derék paplakot s iskola házat emelt, s a folyó század elején elébb ugyan a tanító Ar dai Janka József tanuló seregével, majd későbbben a Prédikátor Czaffalvi Demjén István költöztek alkalmatos lakjaikba.”

Feltétlen említeni kell, hogy a fentebb említett „derék Paplak” viszonylag eredeti állapotában áll ma is. A masszív kőépület az 1900-as évektől község-házaként szolgált, jelenleg azonban segédlelkészi lak, valamint itt zajlanak a református gyülekezet ifjúsági alkalmi. 2005 nyarán, az épület renoválásakor a lebontott hátsó falból díszes faragású kövek, gót stílusú boltozattartó kőbordák szakaszai és töredékei kerültek elő. Magyarázata Zágonyi Károly iskola rector-nál, a Széles András-féle krónika folytatójánál olvasható: „A Várnak Napkeleti és Nyugati oldalaiba téglából, a közepén pedig a kápolna körül természetes kővekből nagy épületek voltak építve. És noha a követ innen sok száz esztendőök óta hordják a lakosok kemencze fenéknek és más végekre, s’ noha a Prédikatori Ház, a Templom kerítése, a Város Vendég Fogadója jobbára innen épültek, mind az által a Fundamentomokba’ még most is igen sok kő van.”

A község jelenlegi temploma tehát, amint a kéziratos egyháztörténet is rögzíti, 1795-ben lett felszentelve, de előzménye még a román korban épült a mongol-tatárok által lerontott vár kőveiből. Ennek falmaradványai a 2001. évi márciusi árvíz következtében felszedett padlózat és a kicserélt talajréteg alatt részben körvonalazódtak. Ekkor megállapítást nyert, hogy a román, gót és reneszánsz stílusjegyeket őrző masszív kőtorony hajdan önálló harangtoronyként funkcionált, s csak a fentebb említett átépítés során épült egybe a templomtesttel, ekkor kapott gazdagon tagolt, fagalériás, négy fia-

Mezővári a toronyból

toronnyal ékesített sisakot, amelyet a XX. sz. elején még zsindely borított. A torony 460 évesként emlegetett órája még a XX. század nyolcvanas, kilencvenes éveiben a templom és a község egyik nevezetességeként óránkénti harangütésekkel jelezte a pontos időt. Az óraszerkezet jelenleg is szépen működik, a harangütések azonban elmaradnak.

A gyülekezetnek ma 1860 felnőtt tagja van. A II. Rákóczi Ferenc nevét viselő általános és középiskola tanulói csaknem valamennyien részt vesznek a hitoktatásban, évente rendszeresen 20-25 fiatal konfirmál. A gyülekezet jelenlegi lelképásztorai: Zán Fábíán Sándor, aki egyúttal a Kárpátaljai Református Egyház püspöke, és Menyhárt István.

Népköltészet

A község egykor színes és gazdag folklóranyagából – csak ízelítőként – egy hajdan népszerű történetes éneke és egy betlehemes játék nevezetes bábtáncoltató változatára hívjuk fel a tisztelt olvasó figyelmét.

Az *Anyai átok* című középkori népballadánk különböző minőségű változatai egykor a teljes Északkeleti Felvidéket lefedték. A mai Kárpátalja területéről a múlt század hetvenes, nyolcvanas éveiben egy tucatnyi szövegváltozatát és 3-4 dallamát sikerült rögzíteni, de ebben a mezőnyben szépen csiszolódott szövegével és archaikus dallamával a mi balladánk méltósággal vezet. Egykori éneklője, Both Kati nénénk már rég nincs közöttünk, azonban értékes hagyatékát a számos rádió- és tv-felvétel mellett a község fiataljai is megtanulták, és kellő tisztelettel ápolják.

Anyai átok

*A csomózó asztal
körül van karszékkal,
közepibe levél
fekete pecséttel.*

*Özvegyasszony lánya
férjhez akar menni,
de az édesanyja
nem akarja hagyni.*

*Özvegyasszony lánya
nem hallgat a szóra,
de az édesanyja
nagyon elátkozza.*

*– Mikor megy a hűtre,
a hideg kilelje,
az első vacsorán
lelkét kilehelje!*

*Bemegyén először
az első kis vőfély:
– Jaj, anyám, asszonyom,
beteg a menyasszony!*

*Bemegyén másodszor
a nagyobbik vőfély:
– Jaj, anyám, asszonyom,
beteg a menyasszony!*

*Bemegyén harmadszor
maga a vőlegény:
– Jaj, anyám, asszonyom,
meghótt a menyasszony!*

*– Kocsisok, kocsisok,
ti gyászos kocsisok,
jöjjetek, fogjatok,
az anyját híjjátok!*

*De ne úgy hijjátok,
hogy az esküvőre,
átkozott lányának
eltemetésére.*

*Fekete hollóból
sohase lesz fehér,
akit én szerettem,
nem lehet az enyém.*

*Fekete kökénynek
fehér a virága,
akit úgy szerettem,
elment másvilágra.*

Bábtáncoltató betlehemes játék

A mezővári betlehemes játék első ránk maradt leírása 1914-ből való. A kézirat ugyan nem tesz említést a lejegyzés körülményeiről, de a forgatókönyv utasításából egyértelműen kiderül, hogy egy kihalófélben lévő bábtáncoltató betlehemes játékról van szó. (A Papp Sándortól hallott és a Sólyom Zoltán sárospataki diák által lejegyzett szöveg jelenleg a budapesti Néprajzi Múzeum kéziratárában található.)

A vári csordapásztor, Bródi Sándor családjában, ahogy meg van írva, nemzedékről nemzedékre, apáról fiúra száll ez a nemes hagyomány, s a szerepek mellett ők őrzik magát a betlehemet is a százéves bábfigurákkal együtt.

A bábozó betlehemes előadás közönségének egyszerre két alakításra kell figyelnie: az Angyal és a Pásztorok párbeszédére, valamint a bábszereplők játékára a betlehem belső terében kialakított parányi színpadon. A bábforgató játékos azt játszatja el a bábukkal – helyettük beszélve –, ami az élő szereplők ajkán elhangzik, illetve köztük történik, de értelmezhető ez a kettősség úgy is, hogy az élő pásztorok személyesítik meg a bábszereplőket. Ezek a bábok tehát nem némák, mint egyes dunántúli változatok esetében, sőt: a színpadi cselekmény kulminációjához érve már csak a bábuk hangját halljuk, hiszen a gyermekgyilkos Heródesnek, a Halálnak, az Ördögnek, az adománygyűjtő Pestának nincsenek a színen élő interpretátorai. Az ő hangjukat a betlehem mögött guggoló bábos szolgáltatja az alakított figurák jellemének megfelelően. Miután a hatalmával kérkedő Heródes lebillenthető fejét a Halál leüti, nyakában apró zörgővel az Ördög jelenik meg, hogy mindkettőt eltakarítsa a színről. Ez egyben a bábjáték zárójelenete, s amikor a Pásztorok következő énekükkel a Messiás születését hirdetik, kezében seprővel színre lép egy női báb alak, a Sepregető, aki a küzdelem színterén az ének lassú ütemére söprögető mozdulatokkal nyugalmat és békét teremt. Az elköszönő jelenet együttes énekléséhez a bábtáncoltató játékos is felegyenesedik, és az öreg Pásztorok levetik álarcukat.

Erdekességként megemlíthető még, hogy a Váriban hagyományos pásztorjáték egy 1992-ben keletkezett kézírata a következő szöveget adja az öreg Pásztor szájába: „Hoppistás jó estét, lám, én is itt vagyok. Idebenn, ti kuttyák, esztek, isztok, dorbézoltok, az öreg apátookról nem is gondoltok? Hej, ha előveszem azt a kétmázsás cifra buzogányom, úgy megszabdalom az ingváladot, hogy semmi bajod se lesz! Öhöm-böhöm, most hazudtam egyet, ma meg nem ettem, csak egy török szem meggyet, mégis átugrottam a Sínai

nagy hegyet. Ott megszedtem ingem, gatyám tetűvel, balhával, úgy indultam a szerencsés órára, mégis megtudtam, hogy ma van Karácsony éjszakája...”

A népi színjátszás e páratlanul értékes előadását a Duna televízió 2000 decemberében két kamera segítségével megörökítette az utánunk jövő nemzedékek számára is.

A beregvidéki konyha néhány különlegessége

Táskaleves

Hozzávalók 4 személyre: 3 tojás, liszt, 3 fej vereshagyma, fűszerpaprika, só, őrölt fekete bors, 10 dkg füstölt szalonna, 1 csokor petrezselyemlevél.

A levesbetéthez a tojásból és lisztből levestésztát gyúrunk. Míg pihen a tészta, elkészítjük a szalonnás-hagymás zsírt: 2 fej vereshagymát és a szalonnát apró kockákra vágjuk, üvegesre (aransárgára) sütjük. Amikor megsült, hozzákeverünk 1 teáskanál fűszerpaprikát. A tésztát levestészta vékonyságúra nyújtjuk, meglocsoljuk a szalonnás-hagymás zsírral, vékonyan elkenjük rajta (de ne használjunk belőle túl sokat, mert főzéskor eláztathatja a tésztát), majd meghintjük őrölt borssal, sóval. Az így előkészített tésztát a széléről ujjnyi szélességben kétszer visszahajtjuk, az így formázott csíkot levágjuk, csomót kötünk a végére, a csomót levágjuk, s így tovább egyenlő méretű apró táskákat készítünk. Fontos, hogy apró táskákat készítsünk, mert a tojásos tészta fővés közben megdagad, és a túl nagyra sikeredett táskák nem esztétikusak.

Főzése: 3-4 liter vizet kevés sóval felforralunk, belefőzünk 1 csokor petrezselymet, 1 fej vöröshagymát. Amikor a víz felforrt, beletesszük a táskalevestésztát, és lassú tűzön kb. 20-30 percig főzzük. Forrón tálaljuk és fogyasztjuk.

Peterák

Hozzávalók: 12-15 tojás, a töltelékhez 15 dkg füstölt szalonna, 1 nagy csokor petrezselyem, 20 dkg rizs, só, őrölt bors, pirospaprika, liszt, a habaráshoz 2 dl tejföl, 1 evőkanál liszt, 1 tojás.

A peterák a petrezselyem egyik régies elnevezése. Miután a tojások töltelékébe sok petrezselymet kevertek, az eledel innen kapta nevét.

A tojásokat alapos mosás után két végükön kilyukasztjuk, tartalmukat egy edénybe kifűjük. A tojáshéjakat kimossuk, majd megszáritjuk. Az apróra vágott füstölt szalonnát kiolvasztjuk, és a jól megmosott rizst kavargatva fehéredésig sütjük rajta. A felaprózott petrezselyemmel megszórjuk, sózzuk, borsozzuk, kevés paprikával színezzük, majd lazán a tojáshéjakba töltjük, aztán a végeiket egy kevés liszttel betapasztjuk, nehogy fővés közben a töltelék kifolyjon. A megtöltött tojásokat egy lábasba fektetjük és annyi sós, hideg vízzel öntjük le, amennyi bőven ellepi. Legalább fél órát főzzük, hogy a rizs megpuhuljon. Végül a tojásokat kiszedjük és a főzővizet a tejfölben simára kevert liszttel és tojással behabarjuk. A tojáshéjat lehámozhatjuk, és a szép tojás alakú töltelékeket a mártással leöntve tálaljuk.

Gőzön főtt, kóttes gombóc

Hozzávalók: 2 dkg élesztő, 10 dkg cukor, ½ dl tej, 1 kg liszt, 1 tojás, só, szilvalekvár, a kifőtt gombócok tetejére: vaj, cukrozott darált dió.

Az élesztőt egy kevés cukorral elkevert langyos tejben megfuttatjuk. Ha megkelt, a liszttel, a tojással, a maradék cukorral, csipetnyi sóval és annyi langyos vízzel, amennyit felvesz, közepesen kemény tésztává dagasztjuk. Ezután letakarva, langyos helyen legalább egy órát kelesztjük. Ha duplájára nőtt, belisztezett deszkán ujjnyi vastagra nyújtjuk és fél tenyéri kockákra vágjuk. Mindegyik közepébe egy teáskanálnyi lekvárt halmozunk, majd gombócokká formáljuk. Egy széles, vízzel félig telt lábas tetejét tüllel lekötjük, s miután a víz felforrt, elhelyezzük rajta, hogy egymást ne ériék, a gombócokat. Egy alkalmas tállal leborítjuk, s a gőz fölött 8 percig főzzük. Ha megfőttek, a tetejüket olvasztott vajjal megkenjük és a cukrozott, darált dióban megforgatjuk.

Falusi zöld turizmus

A községben 1995-től kezdve vendégfogadással is foglalkozik néhány család. A háziasszonyok – zömében pedagógusok – abban a nehéz időszakban ismerték fel a zöld turizmusban rejlő lehetőségeket, amikor fél évet is csúsztott a bérek kifizetése. A kezdeti nehézségek, a vendéglátási tapasztalatok hiánya nem kedvetlenítette el a vállalkozó kedvű asszonyokat. Többségük a Kárpát-aljai Vállalkozásfejlesztési Központ szervezésében, a magyar Gazdasági és Közlekedési Minisztérium támogatásával 2006–2007-ben sikeresen elvégezte a falusi vendéglátásra felkészítő tanfolyamot. Az OKJ-bizonyítványok átadásakor dr. Hanusz Árpád nyíregyházi tanszékvezető, a FATOSZ alelnöke a következő gondolatot emelte ki: „A tanfolyamon résztvevők – amellet hogy számos új ismeretre tettek szert – elsajátították a turistabarát magatartást, magabiztos és céltudatos vendéglátókká váltak.”

A falusi vendéglátás során, amennyiben a csoportok érkezése egybeesik valamely ünnepünkkel, vendégeink ízelítőt kaphatnak a helyi hagyományokból is. Büszkék vagyunk öröklött, megtartott, ma is élő szokásainkra: a kisfiúk és a legények húsvéti locsolkodására, a locsolkodás előtti gazdag és változatos verses hagyományra, a geometrikus és növényi ornamentikával, viaszolással ékesített hímesekre; a május elsejei éjjeli zenére, a májusfa-állítás szokására éppúgy, mint termékeinkre: az augusztus végi, szeptember eleji rézüstben készülő szilvalekvárra, a kiváló minőségű aszalt gyümölcsökre, a kemencében sült házikenyérre; fiataljaink szórakozási lehetőségei közül a szüreti mulatságra, a hagyományos disznótorra, a karácsonyi kántálásra és a betlehemezésre. A felsorolt hagyományokra turistacsalogató programokat szervezünk, melyek többnyire nagy sikert aratnak vendégeink körében.

Sikerült megőrizni gasztronómiai hagyományainkat is: üstben főzzük a szilvalekvárt, ahogy azt nagyszüleink, dédszüleink is készítették, a somlekvárt nyersen készítjük, de a gyümölcsök hagyományos befőzési módjait is megőriztük. Meg kell említeni, hogy rendszeresen főzzük a táskalevest, a zöldség- és gyümölcsleveseket, a szilvalekváros derelyét, a pucukát (másutt – nudli vagy angyalbögyörő), sütjük a tepertős pogácsát, a hájas tésztát és más hagyományos ételeinket.

Gasztronómiai szokásainkra szláv ajkú szomszédágunk is hatással volt. Megtanultuk és átvettük tőlük a borscslevest, a varenikit (tejfölös, sajtos krump-

lis derelye), a pelymenyit (szibériai húsos derelye) és más szláv ételeket. Vendégeink előszeretettel fogyasztják az általunk kínált érdekességeket.

Községünknek viszonylag gazdag a természeti környezete: van erdők, és a Borzsa folyó helységünket két részre osztva, itt ömlik a Tiszába. Lehet strandolni, horgászni, gombázni az erdőben, a természetet járni.

Nagy előnye Mezővárainak, hogy itt él Vári Fábián László (többek között József Attila-díjjal, Balassi-karddal kitüntetett) költő. Az idelátogatóknak van alkalmuk a vele való író-olvasó találkozóra, baráti beszélgetésre.

Községünkben egyre inkább kezd kibontakozni a civil szféra. A Mezővári II. Rákóczi Ferenc középiskola bázisán működik a „Tisza Sportklub”, elnöke Fehér Ferenc tanár, 2009-ben megalakult a „Kárpátalja Völgyeiben és Hegyein” Falusi Zöld Turizmus és Agroturizmus Fejlesztéséért elnevezésű, megyei szintű civil szervezet, ennek elnöke Filep Éva. Az egyesületek közös célja: az egészséges életmód és egészséges táplálkozás népszerűsítése, és a környezetvédelem.

Ezenkívül az utóbbi szervezet célul tűzte ki a kárpátaljai falusi zöld turizmus és agroturizmus népszerűsítését, környezetünk szépítését, épített örökségünk megóvását, tanösvények létrehozását, zöldövezetek, pihenőhelyek esztétikussá tételét, szorosabb kapcsolattartást az ifjúsággal és az idősebb korosztállyal.

A felsorolt célokat és feladatokat a következő tevékenységekkel valósítják meg az egyesületek: a helyi hagyományok (húsvéti locsolkodás, májusfa-állítás, szilvalekvár-főzés, hagyományos disznótorok szervezése, betlehemezés, kántálás) felelevenítése és ápolása, helyi kulturális értékeink bemutatása, kézművességünk bemutatása, a helyi gasztronómia népszerűsítése, lakosaink kimagasló eredményeinek értékelése, díjazása, a turisztikai látványosságok bemutatása szakszerű idegenvezetéssel, falvainkból elszármazott honfitársaink hazahívogatása egy-egy nívós rendezvényre.

A felsorolt célok és feladatok megvalósításához sok segítséget nyújtanak és pozitív példával szolgálnak anyaországi testvértelepüléseink: Kiskunfélegyháza város és Tarpa nagyközség polgárai, akikkel az élet egyre több területén közös egyetértésben, közös jövőnk építésén munkálkodunk.

Történelem, néprajz: Vári Fábián László

Népi gasztronómia, turizmus: Filep Éva

Fotók: Kovács Sándor